

Rejser i anarkiet

Verden ifølge Robert D. Kaplan

- af Jesper M. Rosenløv

»Et mareridtsagtigt spektakel, værre end noget, Dickens nogensinde ville have forestillet sig. De rustne metalskure og porøse vægge var dækket med sort slim. Butikkerne var bygget af forfaldne skibscontainere, udbrændte biler og ledningsbundter. Gaderne var en stor pøl af flydende affald. Myg og fluer overalt. Børn, mange af dem med opspilede maver, var talrige som myrer. Når det blev lavvande, kom døde rotter og bilskeletter til syne på stranden«.

Således beskriver den amerikanske udenrigskorrespondent og politiske kommentator Robert D. Kaplan Guineas hovedstad, Conakry, i sit berømte essay fra 1994 'The Coming Anarchy'.¹ Set med Kaplans øjne er verden uden for Vesten kaos. Og det er der mange gode grunde til. Det er resultatet af kulturelle, demografiske, historiske og miljømæssige kræfter, der har været på spil i århundreder, og som en idealistisk udenrigspolitik, forsøg på udbredelse af demokrati, oprettelse af frie og åbne markeder og traditionelle hjælpeprogrammer ikke vil ændre det store ved. Det er nemlig ikke sådan, at Vesten står over for et gennembrud med hensyn til at skabe orden i den tredje verden – tværtimod truer den tredje verden med at destabilisere Vesten inden for de nærmeste årtier, hvis vi forsømmer egne nationale sikkerhedsinteresser.

I forordet til sin bog *The Ends of The Earth – A Journey To The Frontiers of Anarchy* (1995), skrev Kaplan, at han med sine rejser og beretninger fra verdens konfliktzoner ønskede at give en personlig

---

¹ *Atlantic Monthly*, februar 1994. Uddrag oversat af Marcus Rubin i 'En mørk og dystre fremtid', *Politiken* 8/4 2000.

Jesper M. Rosenløv

skildring af de problemstillinger, som Paul Kennedy havde rejst i sin tankevækkende bog *Preparing for the Twenty-First Century* fra 1993. Både essayet 'The Coming Anarchy' samt bogen *The Ends of The Earth* er karakteristiske for den medrivende måde, hvorpå Kaplan som forfatter til flere bøger, bidragende medredaktør og udenrigskorrespondent for *Atlantic Monthly* samt som skribent for bl.a. *The Wall Street Journal*, *Washington Post* og *New York Times* har formået at formidle komplicerede problemstillinger siden slutningen af firserne. Trods uddannelse som politolog har Kaplan ud fra devisen »der eksisterer ikke akademiske kilder til aktuelle begivenheder, kun akademiske holdninger« opsøgt brændpunkter overalt i verden og forsøgt at »teste« vore vestlige idealer, teorier og ideer vedrørende verdens udvikling. Det forhold, at han således som »manden på jorden« opsøger de samfund, der bliver morgendagens konfliktområder, for at efterprøve holdbarheden i de forestillinger og begreber, vi anvender for at forstå og beskrive verden, har på mange måder gjort ham til en respekteret autoritet. Nærværende øjenvidneskildringer, iblandet et væld af dokumentation i form af analyser, statistik og skarpe filosofiske og historiske betragtninger hentet fra historiske klassikere samt politiske tænkere som bl.a. Thukydid, Machiavelli, Hobbes, Burke, Gibbon, Ortega y Gasset, Reinhold Niebuhr og mange andre sammenholdt med erkendelser fra skønlitterære forfattere som bl.a. Joseph Conrad, er hos Kaplan med fin litterær fornemmelse gengivet i ligefremt og let tilgængeligt sprog. Kaplans skildringer i øjenhøjde og realistiske analyser af, hvorfor stater og institutioner bryder sammen, af demokratier i opløsning, etniske konflikter og manglerne og truslerne ved den såkaldt globaliserede verden, hans tragiske realisme, hans skildringer af fundamentale mekanismer i menneskelige relationer, oplevelser af barbari og menneskelig nedrigthed gør givet ondt på mange idealistiske mennesker, men kritikken af hans analyser har dog sjældent været substantiel. Kaplan har desuden ofte været uhyggeligt præcis i sine forudsigelser vedrørende verdens politiske udvikling. Han forudsagde tidligt 1990'ernes blodige og uløselige etniske sammenstød på Balkan² samt

---

² Bl.a. 'The Balkans; Europe's Third World', *Atlantic Monthly* juli 1989 og bogen *Balkan Ghosts* udgivet 1993.

Rejser i anarkiet

krigen mod terror.³ Hans overordnede billede af verdens udvikling, som her vil blive forsøgt opsummeret, har på uhyggelig vis vist sig at holde stik.

Miljøkatastrofer, civilisationssammenstød og nye krige

Ifølge Kaplan må Vesten gøre sig klart, at historien langt fra er slut med den Kolde Krigs afslutning. Med udgangspunkt i tre ledende politiske/militære analytikere – nemlig Thomas Fraser Homer-Dixon, Samuel P. Huntington samt Martin van Crevald – har Kaplan blandt andet i 'The Coming Anarchy' således forsøgt at beskrive tre centrale områder, hvor Afrika giver et ildevarslende billede af, hvorledes verdens politiske fremtid vil tage sig ud, og som alle vil udgøre en strategisk trussel mod Vesten og vestlige interesser.

Ud fra Thomas Fraser Homer-Dixons vigtige artikel fra 1991 'On the Threshold'⁴ giver Kaplan et bud på, hvor og hvorledes overbefolkning og udtømming af naturressourcer kommer til at udgøre en stigende sikkerhedspolitisk trussel, med væbnede konflikter samt regimers og statsamfunds sammenbrud til følge. Vandmangel, mangel på landsbrugsjord samt naturkatastrofer kan ventes ikke kun at skubbe til stabiliteten i lande som Bangladesh, Ægypten, Indonesien og Indien, men ligeledes i det østlige Anatolien, i Kina og Brasilien.

Endvidere vil staters legitimitet og stabilitet blive sat under pres grundet etniske konflikter. Afrikas blodige stammekrige, som eksempelvis i Rwanda, har blot været symptomatisk for stadigt dybere etniske og regionale opsplittings, der rundt om i verden afføder svækkelse af centrale myndigheder og institutioner og dermed de tidligere staters sammenbrud og fremvækst af nye samfund udelukkende baseret på etnisk tilhørsforhold eller fælles religion. I 1993 udgav Samuel P. Huntington sin berømte og berygtede artikel 'The Clash of Civilizations?'.⁵ Artiklen udkom på et tidspunkt, hvor der blandt vestlige meningsdannere, intellektuelle og forretningsfolk stadig eksisterede en udpræget tro på, at demokratiske valg, frie markeds kræfter, nedbrydelsen

³ 'Return to Ancient Times', *Atlantic Monthly* juni 2000.

⁴ Thomas Fraser Homer-Dixon, 'On the Threshold: Environmental Changes as Causes of Acute Conflict', *International Security*, efterår 1991.

⁵ *Foreign Affairs*, sommer 1993.

Jesper M. Rosenløv

af grænser og opløsningen af gamle nationalstater ville skabe en ny global kultur og en forening af verden under FN's ledelse og dermed en fremvækst af bedre levevilkår overalt. Huntington forsøgte at gøre op med dette utopiske paradigme og forudså noget ganske andet. Grænser og staters forsvinden medførte ikke et ophør af nationale konflikter, tværtimod. Etniske konflikter ville øges og spredes. Det var således Huntingtons påstand, at »det liberale projekt gående ud på at forene verden gennem universelle værdier ville være dødfødt« – og heri giver Kaplan Huntington ret.⁶ Der er nemlig ingen universel civilisation under opsejling – i hvert fald ikke uden for de små elitære cirkler, der hylder de høje idealer – men derimod forskellige civilisationers sammenstød. »Forskelle mellem civilisationer er ikke bare reelle; de er basale«, og »det er min hypotese«, skrev Huntington, »at den grundlæggende årsag til konflikt i denne nye verden, ikke primært vil være ideologisk eller primært økonomisk. De store opsplittings blandt menneskeheden og den dominerende årsag til konflikt vil være kulturel. Nationalstater vil forblive de mest magtfulde aktører i verdensbegivenhederne, men hovedkonflikterne i global politik vil opstå mellem nationer og grupper fra forskellige civilisationer.« Dette underbyggede Huntington med en lang række eksempler, samtidig med at civilisatoriske opgør, hvor Vesten konfronteres med andre civilisationer, er blevet desto tydeligere siden 11. september 2001.⁷

Ifølge Kaplan minder Huntington os om, »at det er formålsløst at forvente, at folkeslag, som overhovedet ikke ligner os, på afgørende vis vil blive mere lig os.« At verden moderniseres betyder ikke, at den bliver vestlig eller kommer til at tænke som os – »denne velmenende forudtægethed gør kun skade. I den verden, der er ved at fremstå, med etniske konflikter og civilisationsammenstød, lider den vestlige tro på den vestlige kulturs universalitet af tre problemer: den er falsk, den er amoralsk, og den er farlig«, særligt i en situation, hvor »Vesten en dag kan komme til at kæmpe for sine mest værdsatte værdier, for ikke at tale fysiske overlevelse, mod ekstremister fra andre kulturer, der afskyr vort land, og som vil inddrage os i en civilisationskrig, der er reel, selvom

⁶ 'The Coming Anarchy' og 'Looking the World in the Eye', *Atlantic Monthly* december 2001.

⁷ 'Barbarisk retfærdighed' oversat og bragt i *Weekendavisen* 21/9 2001.

Rejser i anarkiet

vore politiske ledere og høflige ekspertstand måske vil kalde det noget andet.«⁸

Demografisk er Vesten ved at tabe terræn, mens befolkningstilvæksten i den muslimske verden er eksplosiv. Her trives desuden en yderligere faktor, der kan fremskynde civilisatoriske opgør rundt om i verden, nemlig en religiøs fanatisme, der har store muligheder for at kunne mobilisere det rodløse urbane ungdomsproletariat i Nordafrikas og Mellemøstens storbyer. Den fundamentalistiske ekstremisme i den muslimske verden har medført gamle regimers sammenbrud (og måske venter Ægypten, Saudi Arabien og de tidligere centralasiatiske sovjetrepublikker), pogromer mod ikke-muslimer, udpræget antiamerikanisme og had til Vesten, hvorfor civilisationssammenstød ikke kan ventes at blive færre. Herudover skaber tiltagende overbefolkning i den tredje verdens sammenbrudsstater massevandring, der vil forøge flygtningepresset mod USA og især Europa, efterhånden som Mellemøsten og Nordafrika risikerer at bryde sammen. Flygtninge fra disse områder vil »bringe deres passioner med sig, hvilket betyder, at Europa og USA vil blive svækket af kulturelle konflikter«.

USA står desuden over for sine helt egne problemer som resultat af de svagheder, der følger af at være multikulturelt samfund.⁹ Skønt liberalismen uden tvivl giver økonomisk dynamik, er den ikke uden videre tilstrækkelig til at opretholde samfundssind i et etnisk splittet land. Med henvisning til Joel Garreaus *Nine Nations of America* (1981) spår Kaplan, at de nordamerikanske stater, som vi kender dem i dag, vil se deres endeligt i løbet af det 21. århundrede. Kaplan forudsiger, at USA og dets byer vil blive opsplittet i mindre enheder båret af bestemte industrier og økonomiske interesser. Den sociale fragmentering vil tiltage, da konsensus omkring »det fælles bedste« vil blive sværere at opretholde. Indvandringen vil blive bestemt af de store virksomheder, der uden at tage sociale hensyn vil importere fremmed arbejdskraft, frem for at støtte en hjemlig uddannelsessektor. Man må tvivle på, at

⁸ Huntington i 'Looking the World in the Eye'.

⁹ 'Travels into America's Future' *Atlantic Monthly* august 1998. Jf. *An Empire Wilderness: Travels Into America's Future* (1998).

Jesper M. Rosenløv

fremtidens multikulturelle forbrugersamfund kan frembringe »patriotisme og borgersind. [...] At være amerikaner betyder blot at købe hus med pantebrev og komme frem i livet – der er ikke længere nogen enighed om kultur, kun økonomi. For femoghalvfjerds år siden kaldte D.H. Lawrence Amerika et hjemland for pengepungen og ikke for blodet.«

Den flerdimensionelle undergravelse af stater og af »nationale« grænser, indvarsler ikke kun disse etniske konflikter, men også de nye former for krigsførelse, der i disse konflikter vil blive taget i brug. Martin van Creveld skriver i sin bog *The Transformation of War* (1991), at fremtidens krige vil minde om de europæiske før 1648. »I alle disse kampe var politiske, sociale, økonomiske og religiøse motiver håbløst sammenblandede. Eftersom dette var en tid, hvor hære bestod af lejetropper, var de alle understøttet af sværme af militære driftsherrer [...] For mange af dem var deres loyalitet over for de organisationer, med hvem de havde indgået kontrakt om at føre krig, kun mundsvejr. I stedet plyndrede de landområder på eget initiativ. [...] Under sådanne forhold var enhver finere skelnen [...] mellem hære på den ene side og befolkninger på den anden, dømt til af bryde sammen. Omgivet af krig måtte de civile lide under frygtelige overgreb.« Skønt aggression altid vil være en del af den menneskelige natur, og krig derfor altid potentielt nærværende, vil nationalstaternes sammenbrud medføre en krigsførelse, der i det 21. århundrede vil være langt mere barbarisk end hidtil i det 20. århundrede. Bosnien, Rwanda, Kaukasus, Sri Lanka, Nigeria, Liberia og mange andre konflikter vidner allerede herom. Religiøs fanatisme vil ligeledes spille en langt større rolle i Vesten, end vi har set det de sidste 300 år, spår van Creveld. Og som man ser det i tilfælde af terrorisme og guerillakrig, vil fronter og kampområder være flydende og allestedsnærværende, efterhånden som nationalstater bliver erstattet af »et sønderlået mønster af bystater, røverstater og tågede og anarkistiske former for etnisk regionalisme«. Når fattigdom rundt om i verden tilmed finder sin udløsning i vold, vil skellet mellem krig og kriminalitet reelt forsvinde, og voldsspiraler vil komme fuldstændig ud af kontrol. »Fordi, som Van Creveld bemærker, radiusen for tillid i et stammesamfund er begrænset til ens nære familie og guerillakammerater, vil en våbenhvile indgået med, lad os sige, én bosnisk kommandør omgående blive brudt

Rejser i anarkiet

af en anden bosnisk kommandør«, skriver Kaplan. Vesten er selv begyndt at mærke denne voldelige disintegration. »Efterhånden som kriminaliteten fortsætter med at vokse i vore byer« skriver Kaplan, »og de statslige regeringers og retsvæsnernes evne til at beskytte deres borgere forsvinder, vil den urbane kriminalitet, ifølge Van Crevald, udvikle sig til lavintensitetskonflikter, der vil falde sammen med racemæssige, religiøse, sociale og politiske skillelinjer. Samtidig med at den mindre gadevold stiger hjemme og udenlands, vil de statslige hære fortsætte med at skrumpes ind, idet de gradvist erstattes af private sikkerhedsfirmaer. [...] Krige vil være subnationale, hvilket betyder, at det vil blive svært for stater og regeringer at beskytte deres borgere fysisk. Dette er måden, hvorpå mange stater vil dø. [...]« Staterne mister ganske enkelt deres legitimitet og befolkningernes tillid. »I de kommende årtier vil politiske værdier betyde mindre og den personlige sikkerhed mere for den jævne mand [...] Den statslige magt forsvinder – og med den statens evne til at hjælpe svagere grupper, for ikke at nævne andre stater, folk og kulturer rundt om i verden.«

Demokratiet og det sunde samfund

Hvad er »et sundt« og stabilt samfund, og hvad er dets forudsætninger? Som konservativt indstillet forsøger Kaplan i mange af sine artikler at påvise, at sikkerhed altid går forud for frihedsværdier. Med Henry Kissinger påpeger han, at »uorden er værre end uretfærdighed. Uretfærdighed viser blot, at verden er ufuldkommen, men uorden indebærer at der ikke er retfærd for nogen, eftersom det gør selv hverdagens almindelige småting risikable (som f.eks. at gå til skole).«¹⁰ Naturligvis er omfattende uretfærdighed værre end en smule uorden – tyranni er kun en form for uorden, der foregiver orden – men borgernes fysiske sikkerhed samt ro og orden må sikres, før opbygningen af et demokratisk samfund overhovedet kan komme på tale. Enerådende centrale myndigheder og autoritære styreformer magter som udgangspunkt denne opgave bedre end demokratier. Tribalisme eller etniske konflikter, som det ses i den tredje verden og med stigende intensitet i Vestens storbyer, undergraver ethvert civilsamfunds orden og overlevelsessevne. Dybt splittede multietniske »samfund« (for eksempel

¹⁰ 'Kissinger, Metternich, and Realism', *Atlantic Monthly* juni 1999.

Jesper M. Rosenløv

med civilisatoriske sammenstød) samt områder med grænsedragninger, der ikke afspejler de etniske tilhørsforhold, er naturligvis dårligt stillede fra starten. Det påpeges ofte, at de europæiske kolonisters kunstige og ikke-etniske grænser var kontraproduktive, når det gjaldt de nye afrikanske staters stabilitet. Dette er jo givet ganske sandt, men argumentet anvendes ironisk nok ofte også af folk, der afsværges enhver form for betydning af homogenitet, når det gælder etnicitet eller kultur i vore vestlige samfund. Med andre ord: En given udvikling hen imod multikulturelle samfund i Vesten vil ikke belaste de vestlige staters stabilitet, mens de ikke-nationale grænser altså nærmest har været skyld i alle Afrikas ulykker, påstås det.

Nuvel – krige, nye grænsedragninger og etnisk udrensning i form af folkeforflytninger i disse situationer kan være uundgåelige, som Edward Luttwak påpeger i artiklen 'Give War A Chance'.¹¹ Samme konklusion drager David Fromkin i bogen *Kosovo Crossing: American Ideals Meets Reality on Balkan Battlefields* (1999). Vesten har til tider ikke haft andet valg end at intervenere i borgerkrige pga. disses destabiliserende virkning på hele regioner. Men Vesten forlænger oftest blot konflikterne og ustabiliteten ved derefter at forsøge at tvinge etniske grupper, der tydeligvis intet ønsker at have med hinanden at gøre, til at leve sammen. Men at komme til denne konklusion ville betyde at opgive idealet om det multietniske, hvorfor konklusionen sjældent drages af vestlige politikere nu om stunder.

At skabe ro og orden i stater, der har været på sammenbruddets rand kræver ifølge Kaplan et autoritært styre og ikke et demokrati. Under sikrede forhold gives der atter en mulighed for på fredelig og ordnet vis at søge egeninteresser, det vil sige regulært at kunne tilegne sig materielle besiddelser. Sikringen af ejendomsretten er nødvendig for at opbygge geninvesterbare kapital, der kan indgå i at fremme en stabil økonomisk udvikling og etableringen af en udviklet industri.

Helt centralt er det ligeledes, at den økonomiske stabilitet ikke undergraves af høje fødselsrater. En lav befolkningsudvikling må sikres ved hjælp af befolkningskontrol. Det vil i den tredje verden oftest betyde et brud med kulturelt bestemte seksualvaner og familiemønstre, hvilket i

---

¹¹ *Foreign Affairs*, juli/august 1999.

Rejser i anarkiet

sig selv udgør en vanskelig udfordring. Uddannelse af kvinder og kvindefrigørelse ville i denne sammenhæng udgøre en positiv social udvikling, men vanskeliggøres ofte af kulturelle normer.¹²

Velstand og økonomisk fremgang under et autoritært styres beskyttelse bør være med til at skabe en uafhængig og stærk borgerstand, der kan udgøre et solidt grundlag for indkrævning af indkomstskat, påpeger Kaplan. Den fremvoksende middelklasse støtter endvidere udviklingen af borgerligt selvværd, traditioner og formuleringen af rettigheder og pligter. Man kunne her tilføje, at i Europa var denne borgerstand præget af en bestemt arbejdsmoral og syn på samfundspligter, der desværre ofte savnes i den tredje verden. Mangel på skatteindbetalinger fra de rigeste er ligeledes et omfattende problem. Samfundet eksisterer her ikke som »et fælles bedste«, som man har pligter overfor, eller man som borger kan identificere sig med. Den sociale kapital – det vil sige det omfang, indbyggere associerer sig med hinanden med henblik på at opnå et fælles bedste – er lav, for eksempel på grund af etnisk opsplitning eller manglende borgerlige normer¹³.

Det autoritære styre er endvidere en forudsætning for udviklingen af civile institutioner og et effektivt bureaukratisk system. Udviklingen af et statsbegreb er her centralt. Opslutningen bag et statsapparat og centrale myndigheder, som kan implementere en given politik samt oprette tillidsskabende institutioner, der påser borgernes sikkerhed, rettigheder og overholdelsen af de påkrævede samfundspligter samt et velfungerende retsvæsen, står højt på prioriteringslisten, men kræver ligeledes et højt uddannelsesniveau og udbredelse af boglig dannelse.

Alene at nå dette civilisatoriske stade har i Vesten taget århundreder – og det efter en udvikling, der indebar særlige historiske og kulturelle omstændigheder, så som muligheden i kristendommen for at skelne mellem religion og politik, reformationen og oplysningstiden, sekulariseringen, den industrielle revolution osv. Efter utallige kampe, konflikter og nationale kompromiser har en veluddannet og økonomisk

¹² 'Proportionalism' *Atlantic Monthly* august 1996.

¹³ Social kapital, jf.: Edward Banfield: *The Moral Basis for a Backward Society* (1967); Robert Putnam: *Making Democracy Work – Civic Traditions in Modern Italy* (1994); Robert D. Putnam: *Bowling alone. The Collapse and Revival of American Community* (2000); Francis Fukuyama: *Trust* (1995). Begrebet vil i et senere nummer af *Nomos* blive behandlet mere indgående.

Jesper M. Rosenløv

stærk borgerstand præget af bestemte samfundsidealiser efterhånden kunnet tiltage sig magten i de vestlige nationalstater og dermed erstatte det autoritære styre (monarkiet), der oprindeligt havde frembragt den. Først her med et både økonomisk og værdimæssigt solidt borgerligt civilsamfund har demokratiet kunnet komme på tale. Men, understreger Kaplan, også i Europa krævedes autoritære styreformer som udgangspunkt. Hele verden befinder sig ikke på det samme stade, som Europa gjorde det i slutningen af det 20. århundrede. Hædede og illusionsløse ledertyper a la Joseph Conrads Nostromo i hans roman af samme navn er, hvad den tredje verden umiddelbart har brug for, mener Kaplan.¹⁴ I spidsen for et velmenende autokrati eller hybridregime, der kan undertrykke kriminalitet og skabe myndigheder, er der mulighed for at disse kan sørge for borgernes sikkerhed og tryghed, sådan som f.eks. Sjevardnadze har forsøgt det i Georgien og Lee Kuan Yew i Singapore. De fleste steder i den tredje verden er det opbyggelsen af autoritet, der er problemet, ikke at begrænse den, som vi har gjort det ved hjælp af demokrati i Vesten de sidste 200 til 300 år.

Tragisk realisme og USA's udenrigspolitik

Vejen til demokrati er lang og i den tredje verden særdeles problemfyldt, hvis ikke nærmest uoverkommelig. Bl.a. derfor kan udbredelsen af demokrati og liberale værdier ifølge Kaplan aldrig være det primære mål for USA's udenrigspolitik. Hermed risikerer man blot at involvere nationen i uløselige konflikter uden national sikkerhedspolitisk betydning samt, hvad værre er, at fjerne fokus fra nationens egentlige sikkerhedspolitiske interesser. Nationens egen sikkerhed er, hvad der altid må stå øverst på den udenrigspolitiske dagsorden. Som en rød tråd i Kaplans forfatterskab løber netop en dyb bekymring for den politiske elites manglende evne til at forstå verden, som den er, samt USA's ligeledes manglende evne til at kende sine fjender og manøvrere i en anarkistisk tid, hvor den nationale sikkerhed ikke længere kan tages for givet.¹⁵ USA's geografiske beliggenhed udgør ikke længere beskyttelse

---

¹⁴ 'Conrad's Nostromo and the Third World' i *The Coming Anarchy: Shattering the Dreams of the Post Cold War* (2000).

¹⁵ Jf. 'Return of Ancient Times', 'Supremacy by Stealth', *Atlantic Monthly* juli/august 2003, 'Hard Edge of American Values', *Atlantic Monthly* juni 2003, 'Dangers of Peace' i *The Coming Anarchy: Shattering the Dreams of the Post Cold War* (2000), samt bogen *Warrior Politics* (2001).

Rejser i anarkiet

nok, og for Kaplan som for andre amerikanske politiske analytikere, herunder Samuel Huntington, har genetableringen af den nationale sikkerhed som omdrejningspunktet for udenrigspolitikken været en hjertesag.¹⁶

I det afsluttende essay 'The Dangers of Peace' i bogen *The Coming Anarchy* sår Kaplan tvivl om, hvorvidt amerikanerne og europæerne i dag besidder den mentale styrke, der skal til for begå sig i den verden der venter os. Udover at tegne et skrækscenarie af en verden, der virkelig var forenet under og styret af FN, frygter Kaplan, at længerevarende fred har sløvet Vesten – at vi »er blevet underlagt fredens bedøvende og altfortærende illusion.« Vil man undgå tragedier, må man tænke tragisk – hvilket vil sige at have sans for verdens ufuldkommenhed, menneskets uforanderlige natur og en skeptisk holdning med hensyn til en idealistisk tro på udvikling og fremskridt. Dette indebærer også historisk indsigt og erindring. Men i dag er det vesterlandske masse menneske, der ikke føler sin eksistens umiddelbart truet, derimod optaget af den nutidige, materialistiske bekvemmelighed og udartede former for nydelse og masseunderholdning. Som José Ortega y Gasset skrev i mellemkrigstiden: »Masse mennesket er naturligvis interesseret i biler, bedøvelsesmidler og alle mulige småting. Og disse bekræfter hans grundlæggende mangel på interesse for civilisationen selv. For alle disse ting er kun produkter af civilisationen, og den lidenskab, han udviser over for dem, gør hans manglende forståelse for de principper, der gjorde dem mulige, desto tydeligere.«¹⁷

Vesten tager i dag sin sikkerhed for givet. Men troen på, at globaliseringen, øget verdenshandel og gensidig økonomisk afhængighed vil sikre fred og fordragelighed, tilslører nu som i 1914 og 1939, at den fred, vi oplever, altid kun er midlertidig. »Ligesom dengang er verden under overfladen på de bekvemmelige globaliserende sandheder, indspundet i nye farlige alliancer.« Manglen på denne tragiske fornemmelse kan vise sig katastrofal.

---

¹⁶ Jf. S.P. Huntington, 'The Erosion of American National Interests', *Foreign Affairs* september/oktober 1997.

¹⁷ *Massernes oprør* (1929).

Jesper M. Rosenlöv

For at beskrive den nødvendige indstilling – den tragiske realisme – som bør præge de amerikanske politiske ledere, der skal lede nationen i den kaotiske verden, der venter, trækker Kaplan tråde tilbage til fortidens store politiske tænkere – fra antikkens historikere (Thukydid, Polyb, Livius, Josephus) til realismens talsmænd (Machiavelli, Alexander Hamilton, E.H. Carr, Reinhold Niebuhr, Hans Morgenthau). Man bør gøre sig klart, at verden og menneskets basale drifter hverken har eller vil ændre sig grundlæggende. Beskyttelse mod ondskab opnås bedst, når man indser, at mennesket er aldeles uforbederligt.¹⁸ Vi lever i en ufuldkommen verden, som vi ikke har råd til at forholde os naivt til. Den demokratiske civilisation kan og skal ved magt holde barbariet på afstand, men den vil aldrig være i stand til at fjerne det helt, hverken gennem menneskelig altruisme eller magtanvendelse. Vi må være udstyret med denne tragiske forudseenhed rodfæstet i historiske erfaringer for at kunne agere hensigtsmæssigt i en sådan ustabil og ufuldkommen verden. »Vi vil erfare, at der ikke længere eksisterer noget moderne eller postmoderne. Der er kun en fortsættelse af det ældgamle – en verden, som, uanset hvor teknologisk og forbundet af globale institutioner, den end er, vil være en, som græske og romerske filosoffer ville kunne genkende og være i stand til at hamle op med. [...] Det irrelevante ved abstraktioner og det af krige affødte dystre syn på den menneskelige natur giver den antikke historieskrivning dets skarpe brod.«¹⁹

De historiske erfaringer bør lære os, at uanset, hvad FN eller andre måtte mene, vil stater realpolitisk set altid operere i et lovløst rum, når de forholder sig til hinanden, i modsætning til individer i samfund, der lever under bestemte love og en bestemt moral. Staters egeninteresser er primære, mens moralværdier er sekundære, når det gælder international politik. Dette er dog kun godt, da egeninteresser kan åbne for kompromiser i modsætning til moralisme (se nedenfor). Som Kissinger beskriver det i sin afhandling om fyrst Metternich,²⁰ er statsmandens opgave i forsøget på at sikre fred den samme før som nu, nemlig ved

¹⁸ 'Idealism Won't Stop Mass Murder' i *The Coming Anarchy: Shattering the Dreams of the Post Cold War* (2000).

¹⁹ 'The Return to Ancient Times' jf. 'Four Star Generalist' *Atlantic Monthly* oktober 1999.

²⁰ *A World Restored: Castlereagh and the problems of Peace 1812-1822* (1957).

Rejser i anarkiet

hjælp af troværdigt diplomati, pres, skjult manipulation, trusler om voldsanvendelse og endelig krig, at konstruere en balance af afskrækkelse og frygt mellem stormagterne som en del af vedligeholdelsen af et stabilt og ordnet internationalt system. Denne magtbalancepolitik, der bliver accepteret af hovedkombattanterne som legitimt og som virkede relativt godt under Den Kolde Krig, kan dog trues – især af det som Kissinger betegnede som »revolutioner«. Hermed sigtede Kissinger til ideologisk idealisme med forventninger til en verdensomvæltning, der nedbryder rationaliteten i det politiske spil og modparternes tiltro til hinandens velvilje. Napoleon og Hitler er eksempler på dette.

Ufuldkommen som verden er, indgår det i den tragiske erkendelse, at det er forkert at tro, at diplomati løser alle internationale konflikter. Brug af vold og krig er og vil altid være en del af den menneskelige sameksistens. I sit essay 'Looking the World in the eye' beskriver Kaplan, hvordan S. Huntington i sin bog *The Soldier and the State* (1957) opfatter militærets svære rolle i et liberalt og demokratisk samfund. Dette samfund har i en altid utilregnelig verden behov for et professionelt militærs beskyttelse. Frihedsværdier trives kun, når den nationale sikkerhed er fast etableret. Men det moderne idealistisk indstillede menneske vægrer sig ofte ved at erkende dette behov. På trods af dette og evt. manglen på umiddelbare trusler er det soldatens opgave at bevare en årvågen og »bekymret fremsynethed« – han må altid regne med menneskets mørkere side, irrationalitet og vold som permanente størrelser i menneskelige relationer. Svaghed og sårbarhed udgør en fristelse og indeholder altid en risiko for at blive udnyttet.²¹ I erkendelsen af den menneskelige naturs beskaffenhed, kan soldaten aldrig tage idealernes sejr for givet. Desuden er det hans opgave at bevare fokus alene på den nationale sikkerhed. Den professionelle soldat kan ikke anbefale krig, med mindre denne sikkerhed er truet. Spørgsmålet er derfor ikke, hvad der idealistisk set retfærdiggør en krig, men hvad der sikkerhedspolitisk nødvendiggør en sådan.

---

²¹ Jf. 'Dangers of Peace'.

Jesper M. Rosenløv

Efter 11. september skrev Kaplan, at »Woodrow Wilsons æra med dens illusioner« nu endelig måtte være forbi. »Den blev afsluttet med ødelæggelsen af World Trade Center. Liberalisme i udenrigspolitikken - såsom gode gerninger uden for landets grænser, f.eks. beskyttelsen af mindretal på Balkan eller i Afrika – forudsætter sikkerhed derhjemme. Når denne luksus savnes, vender udenrigspolitikken tilbage til det, den traditionelt har været: et diplomatisk aspekt af den nationale sikkerhed snarere end en underdisciplin af studiet af holocaust [...] Efter begivenhederne den 11. september 2001 er udenrigspolitikken ophørt med at være et domæne behersket af storbyernes eliter i mediernes og den akademiske verden, som igennem de sidste tolv år har været mere optaget af universelle begreber om retfærdighed end af den nationale sikkerhed; udenrigspolitikken vil fremover være et anliggende for hele den stemmeberettigede vælgerskare. Og konsekvensen vil blive, at politikerne atter vil lægge sig fast på hårdkogte prioriteringer. Det vil ikke længere være muligt at tale i abstrakte vendinger om at sende amerikanske tropper til dette eller hint land for at påtvinge det vores opfattelse af menneskerettighederne, medmindre en sådan indsats kan forklares utvetydigt som et led i en klar strategisk planlægning.«²² Der er ifølge Kaplan derfor al mulig grund til at være skeptisk med hensyn til militær intervention rundt om i verden, hvis disse alene foretages ud fra idealistiske grunde. Somalia, Haiti, Bosnien, Kosovo samt til dels Vietnam er eksempler på sådanne diskutabile aktioner. Militær indgriben kan kun anbefales, hvis en sådan må anses for at være af strategisk vigtighed set ud fra USA's og Vestens sikkerhedspolitiske interesser, samt når et heldigt udfald synes sikkert.

Skønt USA altså bør forholde sig pragmatisk til magtanvendelse, har det som stormagt ofte ikke noget andet valg end at føre krig. Den position, landet har, vil ofte have den afledte effekt, at det på den ene eller anden måde risikerer at blive anset for at være – og måske også er – en involveret part i alverdens konflikter, hvorfor dets interesser vil blive forsøgt ramt på forskellig vis. Selvom det ikke er USA's opgave – og måske heller ikke muligt – at redde stater i den tredje verden fra sammenbrud, viser den igangværende krig mod terror, at disse

---

²² 'Barbarisk retfærdighed'.

Rejser i anarkiet

sammenbrudsstater udgør en realistisk trussel. Disse »stater« kan, som det er set, være hjemsted for organiseret kriminalitet og terroristgrupper, der her kan opbygge kampenheder og netværk. Her kan de samle midler for eksempel ved hjælp af kriminalitet eller udvikle masseødelæggelsesvåben, som det med de nye former for krigsførelse er helt centralt at bevare kontrollen med. Det kan derfor være nødvendigt for USA at engagere sig i disse lande diplomatisk, økonomisk og militært. Ved hjælp af stok og gulerod er det i USA's interesse at opbygge stabile, venligtsindede styre rundt om i verden. Det betyder ikke, at disse styre nødvendigvis skal være demokratiske. Tværtimod. »Vore begreber om demokratiet vil nu undergå visse umærkelige realistiske forandringer. I stedet for i Woodrow Wilsons ånd at kræve, at lande som Egypten eller Tunesien skal tilpasse sig de demokratiske spilleregler, vil vi fremover i tiltagende grad tolerere venligtsindede diktaturstater og forskellige hybride styreformer, forudsat at de hjælper os i vores nye kamp; og dette er hverken amoralsk eller kynisk. For på længere sigt vil verden blive et bedre sted at leve, hvis den amerikanske befolkning føler sig tryk.«²³ Sikkerhed går til tider forud for liberale værdier, og i stedet for at fokusere på valg bør der i stabilitetens navn snarere fokuseres på opbyggelsen af sekulære diktaturer, institutioner, fødselskontrol og økonomisk vækst. Dette er, hvad Kaplan håber er USA's strategi med hensyn til Irak.²⁴

Men desværre ligner »vore eliter i mindre grad renæssancens pragmatikere og mere middelalderens kirkefolk, der skinhelligt opdeler verden i godt og ondt.«²⁵ Ønsket om at føre en idealistisk udenrigspolitik, båret af en konstant trang til at intervenere til fordel for liberale eller humanistiske værdier, er ikke alene udtryk for ahistorisk naivitet og malplaceret moralisme, hvorved man risikerer at overse og forsømme egne sikkerhedsinteresser, det er ligeledes udtryk for en farlig form for absolutisme. Troen på universelle værdier, der kan anvendes til at løse hele menneskehedens problemer, har med en tradition gående tilbage til Thomas Jefferson ofte præget den amerikanske venstrefløj og

---

²³ 'Barbarisk retfærdighed'.

²⁴ 'A Post-Saddam scenario', *Atlantic Monthly* november 2002, 'The World in 2005', *Atlantic Monthly* marts 2002.

²⁵ 'Return to Ancient Times'.

Jesper M. Rosenløv

demokraterne, men senest også de såkaldte neokonservative. Udfra en nærmest puritansk trosbekendelse²⁶ har man været parat til at føre an i korstog overalt på kloden, hvor der foregik krænkelser af de påståede universelle værdier. Men med Henry Kissinger påpeger Kaplan, at »det mest fundamentale problem i politik [...] ikke er at få kontrol med ondskab, men at begrænse retfærdighedssøgen. Nazisterne og jakobinerne, ayatollaherne og andre, der havde gennemført revolutioner, har alle været selvretfærdige. Kissinger mente, at intet var mere farligt end folk, der er overbeviste om deres egen moralske overlegenhed, eftersom de dermed benægter, at deres politiske modstandere besidder selv samme egenskab.« Dermed er mulighederne for kompromiser små og konflikter nærmest uundgåelige. Revolutionær eller puritansk tro på evige principper samt rigide moralske argumenter fører til krig.²⁷ En form for tragisk realisme, der holder fast i det politisk nødvendige (nationens sikkerhed) frem for moralsk perfektion, kan vise sig at have den modsatte effekt. Når det er basale egeninteresser frem for en eller anden form for absolutisme, der driver en given politik, gives der plads til kompromiser. Internationale mål opnås bedst ved, at nationer holder sig til basale egeninteresser, påpeger Kaplan.²⁸

Skønt det ganske givet er bedre for verden, at det er USA som en relativt frisindet stormagt, der styrer de verdenspolitiske begivenheder, véd den gode politiske leder, at han kun har ansvar for nationen og ikke for verden som helhed. Ifølge både Kaplan og Huntington er det dog ligeledes vigtigt, at USA under den igangværende krig mod terror og de forestående civilisationssammenstød, vedgår sig sin vestlige identitet. USA må forsøge at trække de vestlige nationer samt relativt ligesindede kulturer og lande, der af historiske eller kulturelle grunde stoler på hinanden, tættere sammen. I den igangværende krig mod terror og givetvis i flere af fremtidens krige må USA og dets politiske ledere desuden være parate til at føre krig på de nye kriges betingelser. I denne forbindelse bærer Kaplans seneste bog, der bl.a. omhandler politisk lederskab, betegnende nok titlen *Warrior Politics: Why Leadership*

---

²⁶ Jf. S.P. Huntington: *American Politics: The Promise of Disharmony* (1981).

²⁷ 'Kissinger, Metternich, and Realism'.

²⁸ Jf. E.H. Carr: *The Twenty Year's Crisis* (1939).

Rejser i anarkiet

Demands a Pagan Ethos (2001). For at beskrive dette nye etos, griber Kaplan ikke kun tilbage til antikkens forfattere, men ligeledes Machiavelli og dennes virtú-begreb. Ifølge Machiavelli bør politiske ledere have den personlige råstyrke, der kræves for at erkende, at »i en ufuldkommen verden må gode mænd, der vil udøve det gode, lære at være onde.«²⁹ De gode ting, der skulle udøves, var ifølge Machiavelli sikringen af bystatens stabilitet og sikkerhed og i sidste ende Italiens samling. For USA er det bl.a. succes i krigen mod terror. I den forbindelse må USA opretholde et skænselsløst ry. Enhver form for eftergivenhed ville af USA's fjender blive tolket som sårbarhed og frygtsomhed og blot opmuntre til yderligere vold. Som Kissinger udtrykte det: »En nations omdømme er lig dets ry for magtanvendelse. Dette ry, afspejlingen af magtens realitet i iagttagernes sind, kan være lige så vigtigt som den virkelige magt selv. Hvad andre tror om os, er lige så vigtigt, som hvad vi faktisk er.«³⁰ Et eksempel herpå kunne være de amerikanske bombninger af Nordvietnam december 1972, der efter Kaplans mening betød, at USA på kineserne indgød et sådant indtryk af styrke, at Nixon i den følgende tid kunne anvende dette diplomatisk og dermed på længere sigt kunne forbedre USA's geopolitiske position, ikke kun over for Kina, men også over for Sovjet og den arabiske verden.

Advarsel til Vesten

Skønt en stor del af Kaplans forfatterskab i høj grad er præget af et nordamerikansk interesseperspektiv og en optagethed af USA's rolle som supermagt, er hans tragiske realisme ikke mindre relevant set med danske øjne. Om end samme form for militær årvågenhed måske ikke synes at kunne finde en plads i dansk politisk sammenhæng, berører Kaplan en lang række faldgruber og trusler, som Danmark ligesom resten af den vestlige verden bliver nødt til at forholde sig til, men som idealistiske meningsdannere ofte vælger at negligere.

Kaplans analyser er et angreb på den måde, vi i Vesten ofte vælger at fortolke verden på. I Danmark fortolker mange den nuværende udvikling som om, at verdens lande bevæger sig mod forhold, som vi kender dem i Europa. Der er en antagelse om, at inden for en overskuelig fremtid

²⁹ Jf. H. Mansfield: *Machiavelli's Virtue* (1966).

³⁰ 'Kissinger, Metternich, and Realism'.

Jesper M. Rosenløv

venter der os en fredelig verden af demokratiske stater, der alle har vedtaget og implementeret de samme menneskerettigheder. Der er altså en antagelse om, at den orden, der i Europa er vokset ud af en bestemt historisk udvikling, statstænkning, demokrati og visse principper om lov og ret, uden videre kan skabes andetsteds. Men overvejer man de omfattende kulturelle og historiske processer, Vesten har været igennem for at kunne udvikle en borgerstand og demokratiske traditioner, er det måske ikke så overraskende, at afrikanske lande, på trods af at de i perioden 1968-1998 modtog økonomisk bistand, der, alene fra USA, svarer til det fire-femdobbelte af, hvad Europa modtog i Marshall-hjælp,³¹ fortsat er kronisk ustabile og ude af stand til at udvikle institutioner og materiel fremgang for deres befolkninger. Som Kaplan påpeger, er for eksempel statsbegrebet et rent vestligt begreb – ét, der indtil det 20. århundrede kun fandt anvendelse i lande, der dækkede tre procent af jordens overflade. Det er således tvivlsomt, om staten som et ideal for regeringsudøvelse med succes kan eksporteres til områder uden for den industrialiserede verden. Det gør begreber som universelle menneskerettigheder, internationale konventioner og demokrati til absurde begreber, da disse forudsætter et statsbegreb, som vi kender det i den vestlige verden.

Det er kulturen, der skaber institutionerne, og ikke omvendt. Dette er en lære, som relativister og multikulturalister ofte har svært ved at indse, for dermed indrømmes det, at ikke alle kulturer har lige forudsætninger for at udvikle demokrati – og endvidere, at ikke alle kulturer derfor er lige målt ud fra de »universelle værdier«, de ironisk nok selv ofte opstiller. Man begynder her at overse de processer i samfund og kulturer, som er med til at udvikle og opretholde demokratiet – blandt andet den kulturelle og sociale sammenhængskraft. Under indtryk af en optimisme og et historiesyn, som både liberalister og socialister deler, nemlig troen på fremskridtet uanset de kulturelle forudsætninger, gøres alt til parallelle processer. Alle menneskelige samfund vil udvikle sig ens med tiden – følge samme udviklingsbaner. Dermed lukker man øjnene for, at samfund (ligesom individer) har forskellige forudsætninger. Kulturer er

---

³¹ Gorm Rye Olsen, 'Fremtidens bistandspolitik bliver sikkerhedspolitik' i Bjarke Larsen (red.): *En dollar om dagen* (2001) s.157.

Rejser i anarkiet

ikke »lige«, når det drejer sig om udviklingen af bestemte institutioner. Ikke alle kulturer synes at have de rette værdier og dermed muligheden for at udvikle en borgerstand og demokrati. Uden at gøre sig klart, hvilken historisk udvikling og kulturel baggrund, der ligger til grund for, at alverdens samfund ikke er som vore (velstående, ordnede), anses dette i stedet ofte som et resultat af en eller anden form for uretfærdighed begået fra Vestens side.

De begreber, vi anvender for at forstå verden og os selv, fjerner sig således mere og mere fra den sammenhæng, de er vokset ud ad. På den måde bliver begreber, der i deres særlige historiske sammenhæng var sekulære – noget der beskrev processer i bestemte samfund (de vestlige) – til nogle absolutte, nærmest religiøse, størrelser. Den vestlige verden prædiker demokrati til samfund, der under overfladen er præget af korrupsion, etniske spændinger, social marginalisering som følge af bl.a. en uansvarlig befolkningsudvikling, der igen må siges at have kulturelle rødder. Denne tro på, at en orden ligger i disse begreber, skaber også en klasse af politikere og eksperter, der mere og mere mister evnen til at forstå verden. Det er, som om disse tror, at vi har demokrati og ordnede forhold, fordi vi har vedtaget det – og at resten af verden så også en dag vil få demokrati, blot de vedtager det. Som den engelske filosof John Gray har konstateret, er det dybt betænkeligt, at amerikanske styrker kan lande på Somalias kyst med bemærkningen om, at »vi kommer med demokrati«. Til et Somalia med klanstrukturer, en uudannet befolkning og intet borgerskab! Det, som Gray finder mest betænkeligt, er, at når et demokrati som det amerikanske tror, noget sådant kan lade sig gøre, så er det ved miste evnen til at forstå sig selv. Herved er demokratiet virkelig i fare. I Danmark hersker der også den antagelse, at vi kan eksportere vores demokrati til hele verden. Er vi også ved at miste evnen til at forstå os selv?

Der er en endnu mørkere bagside af denne naivitet og den kontekstløse opfattelse af demokratiet. Vil vi i Vesten, herunder i Danmark, være i stand til at registrere, at vore samfund bevæger sig i en retning af »en usund tilstand«, hvor demokratiet undergraves? Efter at have læst Kaplans beskrivelser af, hvorledes den tredje verdens Verden savner vigtige forudsætninger for demokrati, gjorde Carsten Jensen sig – i et

Jesper M. Rosenløv

sjældent øjeblik af klarsyn – overvejelsen, om »vi i Vesten er begyndt at afvikle forudsætningerne for det demokrati, vi allerede har«. ³² Så vidt det vides, forblev det desværre ved den partielle erkendelse, og Carsten Jensen må have slået tanken hen for at kunne forblive tro mod den konventionelle liberale eller kulturradikale visdom, der præger så mange politiske meningsdannere. I disse kredse ses den masseindvandring, som Europa inden for de sidste årtier har oplevet, ikke som noget problem – hverken den samfundsmæssige stabilitet eller demokratiet. Ofte, når vi i Danmark taler om demokrati, gøres dette til en størrelse, der menes at kunne forene folkeslag. F.eks. kunne forfatteren Jens Christian Grøndal for nogle år siden på landsdækkende TV udtale, at eftersom Danmark bliver mere og mere multietnisk, måtte demokratiet være det, der skulle forene. Et sådan udsagn er i sig selv en afspejling af den determinisme, der præger den politiske tænkning, hvilket er særdeles ildevarslende.

Robert Kaplan tilbageviser i hvert fald disse kulturradikale »betragtninger«. Demokratiet er værdineutralt og vil blot afspejle den sundhedstilstand, et givet samfund befinder sig i. I en situation, hvor sociale sammenhænge er under opløsning på grund af etniske spændinger, og hvor storbyer præges af raceoptøjer, bandekrige, ghettodannelser og stigende indvandrerkriminalitet, som vi nu ser overalt i Vesten, er der grund til at være stærkt bekymret for demokratiets fremtid. Kan de vestlige civilsamfund i længden holde til, at demokratiet på den måde spændes for et projekt, der medfører, at man skal redde alle, der ikke selv er i stand til at skabe orden og demokrati?

Demokratier har brug for myndigheder, der udfordret kan sikre borgernes sikkerhed. Alle avancerede stater hviler desuden på loyalitet over for institutioner og ikke over for grupper. Et ensartet værdisystem, hvorudfra uenigheder kan formuleres og løses ved hjælp af nationale kompromiser er ligeledes afgørende. Dette kræver tillid mellem borgere, og at folk associerer sig med hinanden (social kapital). Mens monokulturelle samfund uden etniske, kulturelle, religiøse eller regionale konflikter derfor har succes med at udvikle og opretholde statslige institutioner og demokrati, ser man, at uovervindelige værdikonflikter i multikulturelle samfund har en negativ indflydelse på civilsamfundet og dets funktionsevne.

---

³² Carsten Jensen: 'Tiggerdemokratier', *Politiken* 22/4 2001.

Rejser i anarkiet

Alligevel gøres en udvikling, der går fra »folkehjem« til noget, der minder om Sao Paulo til noget positivt. Samtidig gøres der i Europa en stor indsats for at få opløst de nationalstater, der hidtil har været kernen i de europæiske demokratier. Hvorledes fællesskabsfølelse, loyalitet over for de nye institutioner og myndigheder skal sikre den demokratiske tradition og det nye Europas stabilitet og sammenhængskraft står hen i det uvisse. At se udviklingstendenserne er en øvelse, som mange idealistisk forblændede i den vestlige elite har svært ved. Den tredje verden burde dog være dem en advarsel.